

1961 ANAYASASININ SOSYAL NİTELİĞİ

Dr. MURAT SARICA

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ
İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu
Mart — 1966

Eğitim Bürosu Konferansları : 2

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

Karınca Matbaası — 1966 İstanbul

1961 ANAYASASININ SOSYAL NİTELİĞİ

I — DEVLET

Bugün dünyamızda herkes bir Devletin uyruğudur. Devletin emirlerine itaat etmek zorunluğu vardır. Bugün için Devlet hâlâ çağdaş sosyal yapının doruğu durumundadır. Devletin en büyük özelliği insan davranışlarını emirlerle düzenlemesidir. Profesör Laski'nin de belirttiği gibi söz konusu emirlerin yürürlükte olması, vatandaşlara uygulanması, iyi veya âdil olmalarından çok, Devletin emirleri oluşlarındandır.

Öte yandan her Devlet aşağı yukarı yöneticiler ve halk diye ikiye ayrılmış bir toplumdur. Eğer bir toplumda üretim araçları sahipliğinden doğan bir iktisadî farklılaşma varsa, iktisaden üstün durumda olan sınıf, yöneticileri rahatça etkileyebilecektir. Ya da Devletin yöneticilerinin, kendi sınıfı içinden çıkmasına özel bir dikkat gösterecek ve bunu sağlamak için gerekli tedbirleri alacaktır. O zaman Devletin karakterini belirleyen baş etkenin o toplumda yürürlükteki iktisadî sistem olduğu rahatça görülebilir.

II — ANAYASA

Devlete özelliğini ve emredici gücünü veren hukuk kurallarıdır (kanun - tüzük - yönetmelik). Bu hukuk kural-

ları arasında da bir hiyerarşi vardır, yâni bazıları öbürlerine üstün durumdadır. Bunların en üstünde Anayasa bulunmaktadır.

Anayasa kısa ve genel olarak şöyle tanımlanabilir : Anayasa diye (a) Devletin içinde yaşayan fertlerin (bireylerin) hak ve ödevlerini (b) Devletle fert arasındaki ilişkileri düzenleyen (c) Devleti yönetecek olan hukuk kurallarının nasıl ve kimin tarafından yapılacağını (d) nasıl ve kimin tarafından değiştirileceğini (e) bu hukuk kurallarının nasıl ve kimin tarafından uygulanacağını gösteren (f) yapılışında ve değiştirilişinde öbür kanunlara göre özellikler bulunan en üstün kanuna denir.

III — ANAYASA ANLAYIŞINDAKİ TARİHİ GELİŞME

Bugünkü çağdaş anlamında Devletin uyması gerekli bir Anayasa kavramı Batıda burjuva sınıfının 18 inci yüzyılın sonlarından itibaren feodal (derebeylik) bir düzene dayanan mutlak monarşiyi yıkmasıyla ortaya çıkmıştır.

Bizde - büyük farkları da olsa - bu anlamda bir Anayasa 1876 yılında kabul edilmiştir. Ne var ki bizde burjuva Anayasa rejimine geçiş, yavaş yavaş gelişen ticaret burjuvazisinden çok Osmanlı Devletinin gittikçe zayıfladığını gören kapıkulu sınıfının Batıyı örnek alarak kurtulmaya çabalarırken, daha çok Batının üstyapı kurumlarını taklit etmeye başlamasıyla olmuştur. Ayrıca Batılı emperyalist Devletler, bir yandan, Osmanlı İmparatorluğundaki müslüman olmayan azınlığın koruyucusu rolünü oynadıklarından, onların bir ana kanunla can ve mal güvenliklerinin sağlanması için Osmanlı Devletini zorlamışlar, öte yandan,

kendileriyle işbirliği yapabilecek olan ticaret burjuvazisinin ancak bir Anayasalı sistem içinde gelişebileceğini hesap ederek bu yoldaki baskılarını arttırmışlardır.

Onun içindir ki Anayasa kavramının ortaya çıkışını, Anayasa anlayışındaki gelişmeleri, Batı toplumlarındaki gelişmeleri ele alarak incelemek zorundayız.

Batı Avrupa'da feodal düzen içinden ticaret yoluyla çıkan ve sanayi devrimini başararak iktisaden üstün duruma gelen burjuva sınıfı için insan doğuştan bazı haklara sahiptir. Bu görüşe göre Devlet bu haklara hiçbir zaman dokunamaz. İnsanlar eğer hür doğuyorlarsa, kanun önünde eşit olmalıdırlar. İnsanın doğuştan haklara sahip olduğu ilkesi karşısında, hukuk önünde ayrıcalıklı (imtiyazlı) sınıfların varlığı savunulamaz. Bu dönemde burjuvazinin amacı, feodal toplum içindeki hukukî engelleri kaldırarak bireyleri piyasa kanunlarına uymaya zorlamaktır. Ele geçirdikleri üretim araçları sürekli olarak kol emeğini gerektirdiği için burjuva sınıfı, feodal kanunlarla toprağa bağlanmış olan köylüyü topraktan koparmak ve emeğini ücret karşılığında satan kol emekçisi yapmak istemektedir. Üretimin temeli artık topraktan endüstriye kaymıştır.

Öte yandan, sonradan halkın içinden çıktığı için, daha önce bütün ayrıcalıkları ellerinde toplamış olan soylular ve kilise adamları (papazlar) sınıfına karşı kanun önünde bütün insanların eşitliğini savunmak, iktisadî üstünlüğü sağlamış olan burjuva sınıfının çıkarına uygun düşmektedir. Feodal sınıfın üstünlüğü artık, üretim ilişkilerinin değişmesi sonucunda, içi boşalmış bir üstünlük haline gelmiştir.

Burjuva hürriyet anlayışının en ilginç belgesi olan 1789 Fransız «İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi» insanı

soyut bir kavram olarak ele almıştır. Bu bildiriye göre insan, günlük işlerinin ve içinde yaşadığı ortamın iktisadî ve sosyal koşullarının dışında sadece kanun önünde eşit varlıklar olarak ele alınmaktadır. Bu görüşe göre işçi - işveren, ırgat - ağa ayırımı yok, bütün bu farklılaşmaların üstünde vatandaş vardır. Vatandaşlar, Anayasa karşısında eşit bireylerdir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi hukuk önünde ayrıcalıklı soylulara ve kilise adamlarına karşı, halkın arasından çıkan burjuva sınıfı, üretim araçlarını halkın içinde küçük bir azınlık olan kendi sınıfının elinde bulundurduğundan, bütün mücadelesini kanun önünde hukukî eşitliğini sağlamak amacıyla yapmıştır. Hukuk kanunları önünde eşit olan vatandaşlar serbest piyasaya dayanan kapitalist düzen içinde, bu düzenin kendi kanunlarına (iktisadî kanunlar) terk edilmişlerdir. Bilindiği gibi bu kanunlar emekçilerin kol emeklerini üretim araçları sahiplerine satmaları ve artık değer yoluyla sömürülmeleri sonucunu ortaya çıkarır.

İşte bu tip bir hürriyet ve kanunlar önünde eşitlik anlayışından meydana gelen haklara klâsik ferdî haklar diyoruz. Ferdî haklar sistemi içerisinde Devletin rolü, kanun çerçevesi içinde düzeni sağlayıp ötesine karışmamaktır. Devlet bir candarına rolündedir; bu hakların gerçekleşmesinde Devletin olumlu bir katkısı yoktur.

Yukarıda belirtmeğe çalıştığımız gibi liberal bir hürriyet anlayışından hareket eden, yâni bütün insanların içinde bulunduğu iktisadî ve sosyal şartların aynı olduğu varsayımına (faraziye) dayanan bir toplum, işverenin işçiyi, ağanın köylüyü, yâni zenginin fakiri kolayca sömürmesi-

ne fırsat veren bir toplumdur. Böyle bir hürriyet anlayışından hareket eden toplumlarda Devletin iktidarı alabilmesine sınırlanıyordu. Çünkü bu anlayışa göre fertler birçok ilişkilerinde serbest bırakılıyor, insanların kendi yollarını kendilerinin bulacakları ve böylece mutlu olacakları sanılıyordu.

Bu görüş gündelik hayatları içinde mücadele eden, yaşama koşullarının getirdiği güçlükleri yenmeğe çalışan insan gözönünde bulundurmamış, onun bu meselelerini çözmeyi düşünmemiştir. Bu görüşü birtakım örnekler vererek açıklamaya çalışalım.

Toplum içinde fertlere konut dokunulmazlığı tanınmıştır. Yâni yargıç kararı olmadıkça ya da kanunun yetkili kıldığı makamca emir verilmedikçe ve bu emir de kanuna uygun olmadıkça, kimsenin evine girilemez. Ama daha bir kısım halkın ağaç kovuklarında ve mağaralarda yaşadığı, büyük bir kısmının başını sokacak bir barınağı olmayan bir toplumda, kişinin kendine tanınmış olan bu güvenlik neye yarar?

Fertlere öğrenme hakkı ve fikir hürriyeti tanınmıştır, nedir ki daha küçük yaşta hayatını kazanma zorluklarıyla karşılaşmıyorsa, eğitim için okula gidecek vakti olmayan, gerçek bir fikir hürriyetinden yararlanabilmek için gerekli fikir gelişmesini sağlayabilecek imkânlardan yoksun bir kimseye bu hürriyetler ne der?

Durum böyle olunca, kâğıt üstünde (Anayasada) tanınmış olan hürriyetleri kimler kullanabilecektir: Elbet ancak varlıklı olan, zengin olan, bu imkânlardan yararlanabilecek olan kimseler. Ancak onlar bu hürriyetleri kullanabilecekler, örneğin çocuklarını Üniversiteye kadar oku-

tabileceklerdir. Ne var ki bu tip bir düzenin kurulmasını isteyen kapitalist sistem, kendi yapısı gereği, kendi karşısı olan geniş bir işçi sınıfı yaratmıştır.

Batıda, iktisadî üstünlüklerinin yanısıra, Devleti candarma olarak kullanarak siyasi hayata da hâkim olan üretim araçlarını elinde tutanların (burjuvalar) kurdukları sömürü düzeni karşısında emekçiler, kapitalizmin içine düştüğü çıkmazı bilimsel yoldan açıklayan sosyalizmin ışığında düzene karşı çıkmışlardır.

Batıda, sosyalizmi benimsemiş işçi sınıfının mücadelesi sonucunda, üretim araçları sahipleri işçi sınıfının yararına birtakım sosyal haklar tanımak zorunda kalmışlardır. Sosyal haklar, emekçilerin bilinçlenmesi veya Türkiye'de olduğu gibi bilinçlenmesi ihtimali karşısında, üretim araçları sahiplerinin emekçilere taviz vermesidir. Batıda liberal, demokratik bir düzen içinde sanayileşen ülkelerde bu tavizin verilebilmesinde çeşitli etkenler rol oynamıştır. Bu etkenlerin başında işçi sınıfının gerek sendikacılık yoluyla gerekse kendi öz partilerini kurma yoluyla çok eski bir örgütlenme geleneğine sahip çıkışları gelmektedir.

Öte yandan sosyal Devlet kavramının ortaya çıkıp geliştiği Batı Avrupa ülkeleri sermaye birikimlerini çok önceden tamamlamış ve geniş üretime geçebilmiş kapitalist ülkelerdir. Yâni daha adaletli bir gelir dağıtımını yoluna gidebilecek ülkelerdir. Çünkü bu ülkeler eski ve yeni sömürgecilik yoluyla kendi ülkeleri dışında, kendileri için çalışan bir emekçi sınıfına sahiptirler ve bu yoldan elde edebildikleri artık değerini bir kısmını kendi emekçilerine devredebilmektedirler. Onun içindir ki işçi sınıfının iktidarı almak için mücadelesi karşısında Batıda sosyal hakların verilme-

si konusunda çeşitli eğilimli partiler arasında bir anlaşmaya gidilebilmektedir. Emekçi sınıfı ise, bu aşamadan da geçerek, sosyalist bir düzene ulaşabilmek için siyasi iktidar mücadelesini aksatmadan sürdürmektedir.

Sosyal hakları tanımış olan Devletin gözünde artık kanun önünde eşit, fakat özel hayatlarında kimi zengin, kimi yoksul insanlar yerine, güçlülerin karşısında, Devlet tarafından korunması gereken iktisaden zayıf olanların bulunduğu sınıflar vardır. İmdi Sosyal Devlet toplum içinde çeşitli sosyal sınıfların varlığını benimsemiş bir Devlettir. Çünkü sosyal adalet, her sosyal tabaka ve gruba haklar tanıyan bir dağıtım ilkesidir.

IV — 1961 ANAYASASI VE SOSYAL HAKLAR

Emperyalizme ve dış kapitalizme karşı bir savaş olarak nitelendirdiğimiz Birinci Kurtuluş Savaşımız sonucunda kabul edilen 1924 Anayasamız sosyal haklara yer vermeyen bir Anayasadır. Devrimci karakteri sadece bütün yetkileri T.B.M.M. ne bırakmasında görülmektedir. Haklarla ilgili bölümü liberal bir anlayışla kaleme alınmış, sosyal adalet içinde hızlı kalkınmak için gerekli reformlara yer verilmemiştir.

Batıya karşı çıkan millî mücadele hareketimiz Anayasa hazırlarken, batı kalıplarının etkisinden kurtulamamış, toplumun kendi özelliklerini yansıtan ve iç çelişmelerini çözebilecek bir Anayasa hazırlamamıştır. Böylece Osmanlı Devlet anlayışı içinde uzun süredir hiçe sayılmış olan Türk halkının çoğunluğu Millî Mücadeleden sonra yavaş yavaş yeniden bir kenara itilmiş, unutulmuş, Devlet bürokrasisince hor görülmüş, araya giren eşraf yüzünden

devrimcilerle bağlantısı kesilmiş bir kütle haline gelmiştir.

Bir kez daha ihmal edilen, Devletle kendi arasında bir türlü ilişki kurulamayan emekçi Türk halkı 1950 yılında oylarıyla koskoca bir iktidarı devirince, ilk defa sözünü dinletebildiğini sanmıştır. Ne var ki Demokrat Parti kurucularının aslında emperyalizmle işbirliği yaparak kapitalizmi gerçekleştirmek isteyenleri temsil etmeleri, öte yandan da eşrafa ve toprak ağalarına dayanmaları toplumumuzdaki sınıf çelişmelerini arttırmıştır. Halka yaklaşmayı gerici ve tutucu unsurlara taviz vermek şeklinde gören Demokrat Parti, yarattığı çelişmelerin özellikle şehirlerdeki aydınlar, gençlik ve bilinçlenmeye yeni yeni başlayan emekçiler arasında yüzeye çıkışını engellemek için hürriyetleri kısmak ve Anayasayı çiğnemek zorunda kalmıştır.

Çelişmeler tam anlamıyla emekçi halk tarafından görülemezle birlikte bu gidişe, eski Devlet geleneğine ve Atatürk Devrimlerine kendilerini daha yakın duyan zinde kuvvetler son vermiştir. Bunun içindir ki 1961 Anayasamız her bakımdan bir tepki Anayasası olarak 1924 Anayasasının eksikliklerini ve boşluklarını doldurmağa çalışmış, bu arada sosyal adalet anlayışına da geniş yer vermiştir.

Anayasamızın 156 ncı maddesiyle Anayasa metni içine alınan Başlangıç bölümüne göre 1961 Anayasasının amacı demokratik hukuk Devletini bütün **hukukî** ve **sosyal** temelleriyle kurmaktır. Bu anlayışa göre Devlet ferdin huzur ve refahını sağlamakla görevlidir.

İkinci maddeye göre ise «Türkiye Cumhuriyeti» **millî, demokratik, lâik** ve **sosyal** bir hukuk Devletidir. Aynı

maddenin gerekçesinde de «Her sınıf halk tabakaları için refah sağlamayı vazife edinen zamanımızın Devleti, iktisaden zayıf olan kişileri, bilhassa işleri bakımından başkalarına tâbi olan işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirlileri himaye edecektir» denilmektedir. Görüldüğü gibi toplum içinde çeşitli sınıfların varlığı kabul edilmekte, iktisaden zayıf olanların korunacağı belirtilmektedir.

Siyasî iktidar, sosyal adaleti sağlamak amacıyla Anayasanın belirlediği sınırlar içinde kalmak şartıyla, sosyal ve iktisadî düzene müdahale edecektir. Burada sözünü ettiğimiz sosyal adalet ilkesi toplumun sosyal güçlerinden hareket ederek değil, Devletin temel kanunu ve yol göstericisi olan Anayasaya konulan maddelerle sınıflar arasında denge kurmağa çalışan bir ilkedir. Onun içindir ki bu ilkenin sosyal bir içerik (muhteva) kazanması ancak bu ilkeden yararlanacak sınıfların iktidara gelebilmesi ile gerçekleşebilecektir. Çünkü siyasî iktidar, Anayasanın belirttiği yönde gitmek isterse, kendisine imkânlar tanımıştır. Ama siyasî iktidar, yapısı gereği, bu yolu kendi sosyal ve iktisadî görüşlerine aykırı bulduğunda, Anayasa açısından yapılacak birşey kalmayacaktır.

Anayasının 53 üncü maddesi sosyal adaleti gerçekleştirme bakımından Devlete yüklenen görevleri dolaylı yoldan da olsa siyasî iktidarın kendi sosyal ve iktisadî görüşüne bırakmıştır. Çünkü 53 üncü maddeye göre Devlet Anayasasının sosyal ve iktisadî haklar ve görevler bölümünde belirtilen iktisadî ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak «İktisadî gelişme ile malî kaynakların yeterli ölçüsünde yerine getirecektir.» Onun içindir ki de ancak dayandığı sınıflar bakımından sosyal adalet ilkesi-

ni programında samimî olarak benimsemiş bir siyasî iktidar, 53 üncü maddenin arkasına sığınmayarak sosyal adaleti sağlamak için gerekli reformları ve yatırımları yapabilir.

Anayasanın sosyal niteliğini en açık olarak 10 uncu madde ortaya koymaktadır. Anayasanın 10 maddesinin birinci fıkrasına göre herkes doğuştan, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez haklara sahiptir. Ne var ki aynı madde ikinci fıkrasıyla ferdin tek başına kapitalist bir düzen içinde doğuştan sahip olduğu bu hakları kullanamayacağını, insanın hür olabilmesi için herkesin belli bir yaşama düzeyine kavuşması ve geleceğine güvenle bakması gerektiğini, bunun da ancak Devletin müdahalesiyle sağlanabileceği inancını ortaya koymaktadır.

Devlet, birinci fıkrada sözü edilen haklardan kişilerin yararlanabilmesi için, bu hakları sınırlıyan, sosyal adalet ve hukuk Devleti ilkesi ile bağdaşamayan **siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırmakla** görevlendirilmiştir. Böylece insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamak Devletin görevleri arasına girmiştir.

Demek ki 10 uncu madde:

- a) Sosyal adaletin siyasî, iktisadî ve sosyal ortamla ilgili olduğunu,
- b) Sosyal adaletin ancak siyasî, iktisadî ve sosyal ortamın değiştirilmesi sonucunda sağlanabileceğini,
- c) Sosyal adaletin özünün de değişip gelişen bir nitelikte olduğunu kabul etmektedir.

Bu bakımdan Anayasamız sosyalist reformlara açık

bir sosyal Anayasadır. Bir örnek vermek gerekirse, köylü halkımızın bugün içinde bulunduğu kötü koşullardan kurtulabilmesi ve sosyal adalet ilkesine uygun bir hayat yaşayabilmesi için engelleri kaldırmak demek, toprak reformu yapmak demektir. Toprak reformu yapmak, iktisadî engelleri kaldırmak demek olduğu kadar, köylü sınıfının toprak ağalarının siyasi baskısından kurtarılarak serbestçe oy kullanabilmesini de sağlamak demektir.

Sosyalist reformlardan söz ettiğimize göre burada Anayasamızın mülkiyet konusuyla ilgili hükümlerine de değinmemiz gerekmektedir.

A) Mülkiyet

Burjuva hukuk anlayışı, örneğin 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, mülkiyeti tabii bir hak (kutsal hak) olarak kabul eder. Yâni mülkiyet hakkı Devletten önce var olan ve Devletin hiçbir şekilde dokunamayacağı bir haktır. Ne var ki bugün artık birçok sosyolog ve hukukçuya göre mülkiyet tabii bir hak olmayıp mülke sahip olan kimseye ödevler yükleyen bir haktır. Mülkiyet, topluma yararlı olabildiği sürece hukuka uygundur ve bir hak olarak ileri sürülebilir. Artık kamu yararı ön plâna alınmıştır.

Anayasamızın 36 ıncı maddesine göre: Herkes mülkiyet ve miras haklarına sahip olmakla birlikte, bu haklar kamu yararı amacıyla sınırlanabilir. Bu sınırlama kamulaştırmayla olur. Kamulaştırmayı Devlet, kamu tüzel kişileri (il idareleri - belediyeler - üniversiteler) yapar. Kamulaştırma gayri menkulün gerçek değeri karşılığı olacaktır. Mahkemeye başvurma yolu vatandaşa açık bırakılmıştır.

38 inci madde — Çiftçiyi topraklandırmak, orman yetiştirilmesi ve iskân projelerinin gerçekleştirilmesi amacıyla toprak mülkiyetine sınırlamalar koymuştur. Böyle durumlarda kamulaştırmaya gidilebilecektir.

Kamulaştırılan toprakların bedellerini ödeme şekli kanunla gösterilecektir. Ne var ki bu ödeme, Anayasaya göre, 10 yılı aşamayacak, eşit taksitlerle yapılacak ve faiz hesaplanacaktır. Küçük çiftçilere kamulaştırma bedeli hemen ödenecektir.

52 inci madde reformlardan sonra üretimi arttırabilmek, tarımla uğraşanların emeğini değerlendirebilmek için alınacak tedbirlerden söz etmektedir. 51 inci madde ise Devletin, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alacağını belirtmektedir. Böylece toprak dağıtımından sonra köylüyü yalnız bırakmamak için kooperatifçilik geliştirilebilecektir.

Mülkiyet hakkını sınırlamanın bir yolu da Devletleştirmedir. Devletleştirmede aranan kıstas, bir özel teşebbüsün kamu hizmeti niteliği taşımasıdır. Bunlar, kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıkları 10 yılda ve eşit taksitlerle ödenmek şartıyla devletleştirilebilecektir. Kilit sanayi kolları, örneğin ağır sanayi, bu hükümlere dayanarak devletleştirilebilir. Bugün için bunların başında Ereğli Demir-Çelik işletmesi gelmektedir.

Görülüyor ki, Anayasa, Devlet sektörüne öncelik tanıyan plânlı bir ekonominin gerçekleştirilmesine yol açmaktadır.

Anayasamız 41 inci maddesinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı gerçekleştirmeyi, yapılacak yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmeyi

ve kalkınma plânlarını yapmayı Devletin ödevleri arasında saymakla liberal iktisat anlayışından kesinlikle ayrılmakta, hızlı kalkınma yolunun plânlı ekonomiden geçtiğini açık ve seçik olarak dile getirmektedir. Şimdi de bu plânlı kalkınma içinde emekçilerin durumunu Anayasanın nasıl ele aldığına kısaca bir göz atalım.

B) Çalışanlara tanınan haklar

Anayasanın 41 inci maddesine göre «İktisadî ve sosyal hayat, adaletle, **tam çalışma esasına** ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacıyla göre düzenlenir». Tam çalışma esası demek herkese iş bulmak demektir. Devlet herkese iş bulmakla görevlidir. Herkese iş bulabilmek için iş sahaları açacaktır, bu amaçla yapacağı yatırımlara öncelik tanyacaktır. Bu yatırımları bir plâna bağlı olarak yapmak zorundadır. Yatırımların plâna bağlanması demek, 1950 - 1960 arasında görüldüğü gibi oy kazanmak için seçmenin gözünü bozacak yatırımların önlenmesi demektir.

Öte yandan işsizlik, yedek işçi ordusu yarattığından, işçilerin işverenlere karşı örgütlenip Anayasanın öngördüğü yollardan mücadelesini güçleştiren, zayıflatan bir olaydır. Anayasada sözü edilmediği halde, kanunla lokavtın kabul edildiği bir düzende, işçi sınıfının mücadele gücünü zayıflatan bu tehlikeli durum daha açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi, Anayasamız çalışmayı hem bir hak hem de bir ödev olarak tanımıştır. Çalışma koşullarını, çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki ilişkileri düzenlemiştir. İşçilerin, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak ve

düzeltilmek için, toplu sözleşme ve grev hakkına sahip oldukları kabul edilmiştir (M. 47). İşçilere verilmiş olan: sendika kurma hakkı, toplu sözleşme ve grev hakları, ücretli tatil ve yıllık izin hakkı gibi haklar daha önce sözünü ettiğimiz 53 üncü maddenin kapsamına girmez. Bunlar doğrudan doğruya sosyal gruplara tanınan mutlak haklardır. Devletin malî kaynaklarının yeterliği ya da iktisadî gelişme ile ilgisi yoktur; mutlaka yerine getirilmeleri gerekir.

Ayrıca Anayasamız herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu kabul etmiş, sosyal güvenliği sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım örgütünü kurmayı veya kurdurmayı Devletin görevleri arasında saymıştır. (M. 48).

Anayasamızın 45 inci maddesine göre de Devlet çalışanların, yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli, adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alacaktır.

Ne var ki işçilerin ve tüm emekçilerin Anayasamızın verdiği bu hakları koruyabilmeleri, herşeyden önce kendi aralarında serbestçe ve Devlet müdahalesinden uzak olarak örgütlenebilmelerine bağlıdır. Çünkü karşılarında, iktisadî gücü elinde tutan ve Devleti rahatça etkileyebilecek bir sınıf ve halktan kopmuş Devlet bürokrasisi vardır. Anayasamızın 46 ncı maddesi, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma hakkını tanımıştır. Anayasaya göre sendikaların tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamayacaktır.

Demokratik esaslardan maksat: 1) Çok partili par-

lamanter rejime bağıllık 2) Anayasanın başlangıç bölümündeki esaslara bağıllık: a) Yurtta sulh cihanda sulh ilkesine bağıllık b) Atatürk devrimlerine bağıllık c) insan hak ve hürriyetlerine bağıllık d) millî dayanışmaya inanç e) sosyal adalete inançtır. Bir de 3) Anayasanın 4 üncü maddesindeki esaslara bağıllık söz konusudur. Anayasanın 4 üncü maddesine göre egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletininidir. Egemenliğin kullanılması hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz.

Anayasamızın 47 inci maddesi işçilere toplu sözleşme ve grev hakkını tanıırken, işverenlerin haklarının da kanunla düzenleneceğini belirtmiştir. Ne var ki Anayasa grev hakkını tanıdığı halde, lokavtın sözünü etmemektedir. Her ne kadar 46 ncı maddenin gerekçesinde «lokavt hakkı da, mahiyetinden doğan farklılıklar hariç, grev hakkına muvazi olarak kanunla düzenlenecektir. Ancak bunun bir insan hakkı olarak Anayasada zikredilmesi için sebep yoktur. Nitekim öbür Anayasalarda da durum aynıdır» denilmekteyse de, Anayasa koyucu lokavt hakkının işverenlere tanınması gerektiğine inansaydı, grev hakkı gibi onu da Anayasayla düzenlemesi gerekirdi kanısındayız. Lokavt işçinin yarımına güvenle bakmasını önlemektedir. İşçiye grev hakkı tanınınca lokavt da tanınarak işçi ile işveren arasında bir denge kurulabileceği sanılmaktadır. Ne var ki işverenin üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmasıyla dengenin daha baştan kendi lehine bozulmuş olduğu unutulmaktadır.

Anayasanın 42 nci maddesi sosyal, iktisadî ve malî tedbirlerle çalışanların korunacağını belirtmiştir. Nitekim sendikaların da kuruluş amacı budur. Örnek vermek ge-

rekirse, burada alınacak en önemli tedbir ücret yükselişinin peşinden fiyatların yükselmesini önleyebilmektir. Bu başarılamamaktadır. Her ne kadar fiyatların artışının tek nedeni ücretlerin artışı değilse de, üretim araçlarına sahip olanlar ücret artışlarını rahatça fiyatlara yansıtabilmekte, ücret artışı fiyat artışını, fiyat artışı ücret artışını getirmektedir. İşçi sınıfı bu yarışta ancak geriden izleyebilmekte, bu kısır döngüyü (fasit daire) kırmak mümkün olamamaktadır. Fiyat ve ücretlerin serbest piyasada kontrolsüz olarak belirlendiği düzen sürdükçe, bu kısır döngüyü kırmak mümkün olamayacaktır. Onun içindir ki sendikacılık tek başına bir çözüm yolu değildir. Siyasî eylemle iktidara gelerek piyasayı kontrol altına almak gerekir.

Şimdiye kadar söylediklerimiz de gösteriyor ki Anayasamız hayatlarını emeğiyle kazananların haklarına önemli bir yer ayırmış ve toplumu emekçilerin yararına, hızla kalkındırmak için gerekli hükümleri koymuştur.

C) İktisadî demokrasi

Evveldi Anayasalarımızdan farklı olarak 1961 Anayasasında gerçek bir demokrasinin sağlanabilmesi için siyasî demokrasinin yanında iktisadî demokrasinin de yer aldığını görüyoruz. Çünkü demokrasinin amacı eğer fertlere hürriyet sağlamaksa, hürriyetin kullanılabilmesi için herşeyden önce maddî koşulların sağlanmasının gerektiği bugün artık anlaşılmıştır. Bugün artık hürriyet, sadece sınırlamaların olmaması demek değildir; büyük halk çoğunluğunun Anayasaca sağlanmış olan ferdi, sosyal ve siyasî hakları kullanabilir hale gelmesi söz konusudur.

Onun içindir ki Anayasa Devlete düzenleyici bir rol tanımıştır.

Gerçekten de sosyal ve iktisadî haklar ve ödevler bölümünün dayandığı temel düşünce, özel teşebbüs ve piyasa mekanizmasıyla ülkenin kalkınamayacağı, sosyal ve iktisadî alanda Devletin düzenleyici rol oynaması gerektiği düşüncesidir. Ancak, Anayasa da eninde sonunda bir kanundur, onu yürüten, uygulayan insanlardır; daha doğrusu evvelce de sözünü ettiğimiz farklı çıkarları olan, farklı sınıflara mensup olan insanlardır.

Eğer Anayasayı uygulayacak olan hükümeti, bu haklardan asıl yararlanacak olanlar değil de, bu hakları vermekle zarara uğrayacak olanlar ellerinde tutuyorlarsa, Anayasanın sözünü ettiğimiz hükümlerini kendiliklerinden uygulamıyacaklardır.

Az gelişmiş bir ülkede, sermaye birikimi zayıf olan, dış sömürgelerden (iktisadî anlamda) yoksun olan bir ülkede, sosyal hakların gerçekleştirilmesi ancak ve ancak bu haklardan yararlanacak olan sınıfların uyanmasıyla, kendi siyasî örgütünü (partisini) kurmasıyla ve iktidara gelmesiyle mümkündür. Bugün iktisatçıların ve sosyologların büyük çoğunluğu ve bilimsel toplumculuk, bizim toplumumuz gibi az gelişmiş, kendi kapitalistlerinin zorunlu olarak emperyalist ülkelerle işbirliği yaptığı, Devlet örgütünün ayrı bir sınıfmış gibi halktan koparak ona tepeden baktığı toplumlarda sosyal adaletin sağlanmasının ancak ve ancak köklü reformlarla mümkün olabileceği görüşünde söz birliği etmiştir. Bu meselenin tartışılması konumuzun dışında kalır, bu alanda gerekli açıklamaları iktisatçı arkadaşlarımız yeterince yapıyorlar. Söz konusu

açıklamalardan çıkarılan sonuçları ise şöyle sıralıyabiliriz:

I) Anayasanın 10 uncu maddesi Devlete, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak biçimde sınırlayan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırmak, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamak görevini vermiştir. Onun içindir ki 1961 Anayasasının kurduğu Devlet, Sosyal bir Devlettir.

Ne var ki Sosyal Devlet, 10 uncu maddenin emrettiği görevleri yalnızca daha âdil bir vergi sistemiyle ve sendikaların siyaset dışında kalarak serbestçe örgütlenmeleriyle yerine getiremez. Tek başına vergi, toplu sözleşme ve grev, emperyalizmin, komprador burjuvazisinin ve toprak ağalarının sosyal düzeni tutucu güçlerini kıramaz.

II) Ülkemizde şimdiye kadar kapitalist yolla büyük bir kapital birikimi sağlanamadığı için, yâni Türkiye bugüne kadar bu yoldan sanayileşemediği için, sosyal adaletin gerçekleştirilebilmesi, artık değerın vergi yoluyla daha dengeli bölüşülmesinden çok, hızlı kalkınmayı sağlayacak sosyal reformların yapılmasıyla mümkün olacaktır.

III) Söz konusu sosyal reformlar a) toprağın topraksız ya da az topraklı köylü ailelerine dağıtılması b) Kilit sanayiinin devletleştirilmesi c) Dış ticaretin devletleştirilmesi d) Banka ve sigortaların devletleştirilmesidir.

Sözünü ettiğimiz reformları ancak sosyalist bir iktidar başarabilecektir. Çünkü ancak sosyalist bir parti bu reformlardan yana olabilecek sınıflara dayanır, bugün ol-

duğu gibi onların bilinçlenmesine çalışır.

Demokratik yoldan söz konusu reformların yapılmasına Anayasamız açıktır; Sosyal Devletin gerçekleştirilmesi için bu reformların yapılmasını emretmektedir. Anayasa, sol bir Anayasadır, derken söylenmek istenen budur. Anayasanın eksiksiz ve tastamam uygulanmasını istemek reformları istemektir. Reformları da ancak sosyalist bir hükümet gerçekleştirebilecektir.

Şimdi de konunun, Anayasa hukuku bakımından aydınlaşma kavuşabilmesi için, Sosyalist Devlet, Sosyal Devlet ve Sosyalist Hükümet kavramları arasındaki anlam farklarına değinelim.

V — SOSYALİST DEVLET — SOSYAL DEVLET VE SOSYALİST HÜKÜMET

A — Sosyalist Devlet: Sosyalist Devlet, Anayasasında iktidarı işçi sınıfının hâkimiyeti olarak tanımlayan Devlettir.

Temelde, hâkimiyet anlayışında değişiklik olmuştur. İşçi ve köylü sınıfından başka hiçbir sınıfın iktidarda hakkı yoktur. İktidar yolu öbür sınıflara ve bu sınıfların partilerine Anayasa tarafından kapatılmıştır. Onun içindir ki Sosyalist Devlet rejiminin birinci aşamasının adı proletarya diktatörlüğüdür.

B — Sosyal Devlet: Sosyal Devlet, sosyal sınıfların varlığını kabul eden Devlettir.

Sosyal Devlet, Anayasa yoluyla sosyal sınıflar arasında dengeyi sağlayacak olan sosyal adaletle ilgili hukukî ilkeler koyarak iktidarlara yol gösterir. Sosyal Devlet için artık liberal Devlette olduğu gibi hürriyet sadece si-

nırlamaların olmaması demek değildir. Sosyal Devlet anlayışına göre: Hürriyet ancak hürriyetin gerçekleşebilmesi için gerekli maddî imkânların fertlere sağlanması halinde bir anlam kazanır.

Özetleyecek olursak Sosyal Devlette, Anayasa, toplum içindeki fertlerin hürriyetlerden yararlanabilmeleri için yol göstermekle yetinir.

C — Sosyalist hükümet: Sosyalist hükümet, demokratik ve sosyal bir Anayasa kadrosu içinde parlâmanter yoldan emekçilere ve emekten yana olanlara dayanarak sosyalist partilerin iktidara gelmesi, hükümet kurmasıdır.

Sosyalist partilerin yâni emekçilerin iktidara gelebilmesi Sosyal Devlet kadrosu içinde kolaylaşır. Sosyal Devlet kadrosu içinde Anayasa büranı yaratılmaksızın demokratik yoldan sosyalistler iktidara gelebilir. Öte yandan Sosyal Devletin amaçlarının gerçekleşmesi de ancak Sosyalist bir hükümetle mümkün olabilir. Çünkü sosyal adaletin ancak radikal reformlarla sağlanabileceği bir toplumda, çıkarları gereği bu reformlardan yana olan emekçilerin hükümeti reformları gerçekleştirmek yoluna gidecektir.

Nitekim Türkiye'de kapitalistler ve Devlet sırtından geçinenler, Türkiye'de dağıtılacak toprak yoktur, sosyal reformlara lüzum yoktur demektedirler. Öte yandan, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, bazı sosyal adalet ilkelinde İşçi Partisiyle muhafazakârların anlaştığı ve bazı çevrelerin vermekten çok hoşlandıkları İngiltere ve İsveç örneği, sosyal bünye farkları dolayısıyla bize hiçbir açıdan uymamaktadır.

Onun içindir ki 53 üncü maddenin arkasına sığınma-

dan Sosyal Devletin gerçekleştirilebilmesi, yâni Anayasanın eksiksiz ve tastamam uygulanabilmesi, ancak sosyalist bir hükûmetle mümkün olabilecektir.

Program ve tüzüğüne göre Türkiye İşçi Partisinin de amacı Sosyal Devlet kadrosu içinde emekçi sınıfın bilinçlenmesini sağlayarak, demokratik yollardan, yâni seçimle iktidara gelmek, sosyal nitelikteki Anayasamızın uygulanabilmesi için gerekli reformları yapmak ve gerçekten demokratik, bağımsız ve sosyal dengesizliklerden arınmış, hızla kalkınan bir toplum yaratmaktır. Kanımızca 1961 Anayasasının yürürlükte kalması buna bağlıdır. Aksi halde, yâni emekçi halkımızın bilinçlenme hızının toplumuzun iç gelişmelerinin gelişme hızından geri kalması halinde, bu gelişmeleri başka yoldan çözmeyi denemek isteyenler çıkacaktır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

50 Kuruş